

Wprowadzenie

Miasta XXI wieku stoją przed wyzwaniami, których złożoność i dynamika wymagają nieustannej refleksji i pogłębionych badań. Zmiany klimatyczne, procesy migracyjne, starzenie się społeczeństw, digitalizacja gospodarki czy coraz bardziej skomplikowane relacje społeczne to zjawiska, które kształtują życie w miastach i jednocześnie domagają się nowych narzędzi badawczych.

Warszawa, największa metropolia Polski i centrum regionu Europy Środkowo-Wschodniej, w sposób szczególny ilustruje te globalne wyzwania od transformacji ustrojowej po współczesne procesy suburbanizacji, odnowy przestrzeni czy budowania nowej tożsamości miejskiej. W ostatnich latach stolica mierzyła się także z kryzysami, które uwypukliły potrzebę budowania miejskiej odporności i elastyczności. Pandemia COVID-19 postawiła przed władzami miasta wyzwania związane z ochroną zdrowia, organizacją przestrzeni publicznych i usług społecznych. Z kolei bezprecedensowy napływ uchodźców po inwazji Rosji na Ukrainę w 2022 roku, który uruchomił niezwykle potężny potencjał solidarności warszawiaków, pokazał też ograniczenia miejskich systemów wsparcia. Jednocześnie Warszawa staje dziś przed wyzwaniami, które zdecydują o kierunkach rozwoju w najbliższych dekadach: trwają prace nad nową strategią jej rozwoju oraz nad planem ogólnym, które mają wyznaczyć kierunki transformacji w kolejnych dekadach i odpowiedzieć na dynamicznie zmieniające się uwarunkowania społeczne, środowiskowe i gospodarcze. W obliczu wzrostu liczby mieszkańców – według GUS w połowie 2024 roku w Warszawie mieszkało ponad 1,86 mln osób, co stanowi jedną trzecią ludności województwa mazowieckiego – oraz silnych trendów migracyjnych i suburbanizacyjnych stolica wraz z regionem warszawskim stołecznym mierzy się z silną presją na infrastrukturę mieszkaniową, transport i usługi społeczne.

Prezentowana monografia to efekt wieloletniej współpracy środowiska akademickiego, samorządu stolicy i służb statystyki publicznej z przedstawicielami sektorów pozarządowego i biznesowego. Publikacja ta jest rozwinięciem i kontynuacją

dorobku czwartej edycji interdyscyplinarnej konferencji naukowej „Warszawa w świetle badań naukowych” w 2024 roku, która stała się platformą wymiany wiedzy, doświadczeń i perspektyw między badaczami, praktykami oraz społecznikami zainteresowanymi rozwojem stolicy¹.

Autorzy poszczególnych rozdziałów tej książki zachęcają do refleksji o wyzwaniach współczesnych miast, a Warszawy w szczególności. W kolejnych częściach skupiają oni uwagę na problemach funkcjonowania miasta i regionu warszawskiego stołecznego w trzeciej dekadzie XXI wieku. Rozdziały zawierają zarówno analizy kryzysów i zagrożeń, jak i studia konkretnych działań, polityk i rozwiązań stosowanych w stolicy, wskazując jednocześnie na obszary wymagające dalszej refleksji i współpracy.

Pierwszy blok tematyczny, *Miasta w obliczu kryzysów*, gromadzi teksty, które koncentrują się na zagadnieniu odporności miejskiej, partycypacji społecznej oraz wyzwań środowiskowych. Otwierający rozdział autorstwa Patrycji Mariańskiej przedstawia autorską metodologię pomiaru rezyliencji Warszawy, wskazując na zróżnicowanie poziomu odporności poszczególnych dzielnic. W kontekście zrównoważonego gospodarowania zasobami Paweł K. Popławski analizuje behawioralne uwarunkowania marnotrawienia żywności, podkreślając znaczenie świadomych działań na styku konsumpcji i polityk miejskich. Uzupełnieniem tej części są teksty Jarosława Suchożebrskiego z zespołem, którzy przyglądają się roli małych rzek na obrzeżach aglomeracji, oraz Dawida Ogonowskiego-Sochaja i współautorów, badających mechanizmy partycypacji w zarządzaniu nadwiślańską przestrzenią. Zgromadzone tu teksty dowodzą, że koncepcja odporności miejskiej nie ogranicza się do infrastruktury fizycznej, ale obejmuje również zrównoważone zarządzanie zasobami przyrodniczymi, zaangażowanie społeczne oraz instytucjonalne formy współdecydowania.

Drugi blok, *Porządkowanie przestrzeni miasta*, poświęcony jest wyzwaniom planowania, zarządzania przestrzenią i rewitalizacji. Adam Tyszkiewicz przedstawia dzieje uniwersyteckiego Powiśla, ukazując, jak historia i funkcje edukacyjne kształtowały tę część Warszawy od XIX po koniec XX wieku. W kolejnym rozdziale Mirosław Grochowski i Sylwia Dudek-Mańkowska podejmują próbę nakreślenia wizji przyszłości miasta, prezentując koncepcję *Warsaw Ring*, warszawskiego pierścienia, jako perspektywy spojrzenia na centralną część Warszawy, która akcentuje jej wyjątkowość i potencjał wynikający z zagospodarowania przestrzennego i zlokalizowanych funkcji. Wątek porządkowania przestrzeni osiedlowej podejmują Natalia

¹ Czwarta edycja interdyscyplinarnej konferencji naukowej „Warszawa w świetle badań naukowych” odbyła się w dniach 28–29 listopada 2024 roku w Warszawie. Organizatorami wydarzenia byli: Uniwersytet Warszawski, Urząd m.st. Warszawy i Urząd Statystyczny w Warszawie. W konferencji udział wzięło 46 prelegentów reprezentujących 23 instytucje, 211 uczestników stacjonarnych i 1300 uczestników online.

Grabowska i Magdalena Fuhrmann, analizując zjawisko grodzenia osiedli mieszkaniowych na Mokotowie i jego społeczne konsekwencje. Problemy wyznaczania obszarów rewitalizacji w realiach zróżnicowanej struktury społecznej i funkcjonalnej omawiają Sylwia Dudek-Mańkowska i Mirosław Grochowski, wskazując na niezgodności między podziałami administracyjnymi a faktycznymi granicami degradacji i odnowy. Tę część zamyka tekst Jakuba Kompy i Jakuba Gładysza, którzy analizują relacje między inwestycjami deweloperskimi a potrzebami mieszkańców na przykładzie Służewca, ukazując znaczenie konsultacji i mechanizmów partycypacji w planowaniu przestrzennym.

Trzecia część, *Nowe spojrzenie na społeczności miasta*, pokazuje, jak zmieniają się potrzeby i praktyki mieszkańców Warszawy. Martyna Dudziak-Kisio podejmuje temat polityki różnorodności i integracji społecznej, badając rozbieżności między założeniami dokumentów strategicznych a ich realizacją i odbiorem przez mieszkańców. Jan Samocki i Magdalena Mizera przyglądają się doświadczaniu przestrzeni miejskiej przez mieszkanki w wieku późnej dorosłości, wskazując na bariery i szanse aktywizacji tej grupy. Zamyka tę część tekst Justyny Wrocławskiej, który ukazuje zjawisko „gniazdowania” wśród młodych dorosłych w Warszawie na tle dużych miast regionu, podkreślając powiązania tego zjawiska z transformacjami rynku mieszkaniowego i kultury rodzinnej.

Ostatni blok tematyczny, *Gospodarka, kultura i usługi w mieście*, koncentruje się na ekonomicznych, kulturowych i infrastrukturalnych wymiarach współczesnej metropolii. Karolina Sitnik charakteryzuje sektor kreatywny w obszarze metropolitalnym, ukazując jego znaczenie dla konkurencyjności i wizerunku Warszawy. Mirra Prudowska, Olga Tuleja i Jan Franciszek Wiśniewski analizują zjawisko hal gastronomicznych (*food hall*), przedstawiając je jako układ nieformalnych sąsiedzkich przestrzeni i nowy model usług gastronomicznych. Waldemar Wilk podejmuje temat gospodarki niewidzialnej, badając, w jaki sposób nieformalne praktyki ekonomiczne kształtują życie na wybranych warszawskich osiedlach i w jakim stopniu uzupełniają lub zastępują oficjalne mechanizmy gospodarki miejskiej. Ostatni rozdział autorstwa Martyny Sydorów bada zjawisko suburbanizacji wewnątrzmięskiej w kontekście dostępności transportowej, zwracając uwagę na skutki rozlewania się zabudowy i wyzwania dla zrównoważonej mobilności.

Podsumowanie to przegląd bibliometryczny, który ukazuje, jak silnie Warszawa jest obecna w krajowym i międzynarodowym obiegu naukowym. Analizy bibliometryczne pozwalają uchwycić zarówno rosnące zainteresowanie stolicą w ostatnich dekadach, jak i obszary tematyczne, w których badania nad Warszawą wnoszą istotny wkład w debatę o rozwoju miast.

Zgromadzone w monografii teksty prezentują wyniki badań naukowych prowadzonych przez przedstawicieli różnych dyscyplin – od nauk humanistycznych przez nauki społeczne oraz ścisłe i przyrodnicze aż po inżynierię i techniczne. Różnorodność autorów, od doświadczonych badaczy po doktorantów i studentów,

podkreśla otwarty i interdyscyplinarny charakter przedsięwzięcia. To właśnie ta możliwa różnorodność podejść i zróżnicowanie tematów czyni Warszawę tak fascynującym polem badawczym – miastem, które nieustannie się zmienia, a jednocześnie wciąż pozostaje punktem odniesienia dla wielu analiz lokalnych, regionalnych i globalnych. To, co łączy zaprezentowane rozdziały, to także aktualność wyników badań.

Całość tworzy mozaikę, która ukazuje Warszawę nie tylko jako złożony organizm miejski, lecz także jako przestrzeń negocjacji społecznych, miejsce testowania innowacyjnych rozwiązań i pole refleksji nad przyszłością miast w Polsce i Europie.

Publikacja jest adresowana do badaczy, studentów, praktyków planowania przestrzennego, urzędników miejskich, społeczników i wszystkich, którzy chcą lepiej rozumieć procesy zachodzące w Warszawie. Mam nadzieję, że stanie się ona punktem wyjścia do dalszych badań, debat i projektów, które będą wspierać rozwój stolicy jako miasta otwartego, zrównoważonego i odpornego.

Sylvia Dudek-Mańkowska